

ADAM BALCER

TURSKA I ZAPADNI BALKAN POGLED IZ POLJSKE

Rezime predavanja održanog 23.juna 2011. godine na Institutu za evropske studije u Beogradu

Tokom poslednjih nekoliko godina mediji i eksperti govore o „povratku Turske na Zapadni Balkan“, odnosno o rastu privrednog i političkog uticaja Turske u regionu. Bez ikakve sumnje Turska ima znatan uticaj na Zapadnom Balkanu, koji je u stalnom porastu. Štaviše, za Tursku, Balkan je važan kao regija gde ima najveći uticaj u Evropi i koja igra ulogu mosta prema Zapadu. Ipak, Turska nije od presudnog značaja za spoljnopolitičku orijentaciju država regiona. Vidljiv je njen uticaj u državama sa značajnim procentom muslimanskog stanovništva: Albaniji, Bosni i Hercegovini, Makedoniji, kao i na Kosovu. Stoga, položaj Turske se lako može uporediti sa položajem Rusije, koja na sličan način ima uticaj na pravoslavno stanovništvo u regionu.

U Srbiji se često preuveličava nova uloga Turske na Zapadnom Balkanu. Naravno, Srbija i Zapadni Balkan jesu važni za turske interese, ali bitno manje nego što se spekulira u javnosti. Za Tursku su ipak mnogo važniji Bliski Istok, crnomorski region i bivše države Sovjetskog saveza. Najbitniji spoljnopolitički izazov za Ankaru predstavlja budućnost Iraka zbog kurdskog pitanja. Turska ima potencijal da igra veću ulogu na Zapadnom Balkanu, ali njeno rukovodstvo je svesno male verovatnoće da ugrozi sadašnji dominantni uticaj Evropske unije (EU) u regionu.

NOVA SPOLJNA POLITIKA TURSKJE

Turska je sila u usponu, i može se uporediti sa drugim regionalnim silama srednje veličine, čiji je značaj takođe u porastu, kao što su Južna Afrika, Indonezija itd. Bitna karakteristika je veliki demografski potencijal, i mada je prirodni priraštaj u blagom padu u odnosu na prethodne decenije, ipak je i dalje izuzetno visok u odnosu na evropski prosek. Prema proceni Ujedinjenih Nacija (UN), 2050. godine u Turskoj će živeti oko 95 miliona stanovnika. Tursku ekonomiju karakteriše silovit rast, koji takođe daleko premašuje evropski prosek. U periodu 2002-2010. godine prosečan ekonomski rast Turske iznosio je 7% godišnje. Po kupovnoj moći stanovništva, Turska se nalazi na 16. mestu u svetu. Po bruto društvenom dohotku po glavi stanovnika, ona je bogatija od najsiromašnijih članica EU kao što su Letonija, Rumunija i Bugarska. Dugoročno, Turska može postati 10. privreda sveta i dostići nivo prosečnog dohotka EU. Ovaj ekonomski uspon doprineo je porastu samopouzdanja turske političke elite. Turska je takođe važna vojna sila (nalazi se na 7. mestu u svetu). Njena vojska je jedna od najbolje opremljenih u NATO. Štaviše, Turska se nalazi na ključnom geopolitičkom položaju između Evrope i Azije, i u blizini Afrike, i poseduje mnogo veći potencijal nego većina država u njenom okruženju.

Temelj aktuelne turske spoljne politike je tzv. koncept strateške dubine koju je kreirao Ahmet Davutoglu, univerzitetski profesor i sadašnji ministar spoljnih poslova. Prema ovom konceptu, Turska želi da u svome okruženju napravi zonu uticaja, u kojoj može igrati ulogu stabilizatora i ključne regionalne sile. Kao najvažniji instrument uticaja Turske u susedstvu predviđena je upotreba meke moći (soft power): trgovina, spoljne investicije, ulaganje u obrazovanje, građevinski sektor, turizam, pomoć za razvoj itd. Konzervativna Stranka pravde i razvoja (AKP), koja počiva na islamističkim temeljima, od svog dolaska na vlast 2002. godine u velikoj meri je primenila ovaj koncept u praksi.

Jedna od suštinskih ideja ove strategije je politika pod simboličnim imenom nula problema sa susedima, odnosno da se sva otvorena pitanja i nesporazumi sa susednim državama svedu na najmanju moguću meru. Međutim, iako je sa nekim državama, kao što su Srbija i Grčka, zaista znatno unapredila svoje odnose, sa drugim susedima Turska je uspela čak i da ih pogorša. U svakom od regiona koji je okružuju, postoji po jedna zemlja sa kojom tursko rukovodstvo ne ume da pronađe zajednički jezik: u srednjoj Aziji je to Uzbekistan, na Bliskom Istoku Izrael, na Južnom Kavkazu Jermenija, a na Zapadnom Balkanu Republika Srpska u BiH. Ovi primeri upravo pokazuju nedostatke ovog koncepta.

Koncepcija strateške dubine je tesno povezana sa pitanjem odnosa Turske i EU, i jasno je da je izvor inspiracije Ahmetu Davutoglu, prilikom njenog formulisanja, bila Politika susedstva koju sprovodi EU. Implementacijom ove koncepcije u praksi, Turska pokušava da pokaže kako bi njeno priključenje uniji bilo šansa

za EU, pošto bi se time povećao kapacitet i uticaj EU na Bliskom Istoku, Centralnoj Aziji i Severnoj Africi. S druge strane, ideja stvaranja zone uticaja predstavlja istovremeno rezervni plan za Tursku, u slučaju da pregovori sa EU ne daju očekivane rezultate. Njihova logika može se objasniti ovakvim razmišljanjem političkih elita u Turskoj: „ako nas EU ne želi, mi ćemo imati dobre odnose sa Kinom, Rusijom, Iranom i zonu uticaja u našem susedstvu...“ Na taj način Turska neposredno ucenjuje EU.

Međutim, mala je verovatnoća za otpočinjanje neke vrste mini hladnog rata između Turske i EU. Turska nije u mogućnosti da svoju politiku u potpunosti transformiše u anti-Zapadnu, pre svega zbog ekonomskih i vojnih veza. EU je najbitniji privredni partner, a u vojnom pogledu, za Tursku je mnogo bitnija saradnja sa SAD i EU nego sa npr. Rusijom ili Kinom.

Ipak, Turska koja se oseća odbačenom od strane EU može se ponašati nepredvidivo, i u odlučivanju se voditi emocijama.

TURSKA I ZAPADNI BALKAN

Turska je važna zemlja na Balkanu, koja ima znatan uticaj među muslimanima u ovom regionu, i želi da igra ulogu njihovog zaštitnika. Uticaj je zasnovan na osmanskom nasleđu i tesnim društvenim vezama između Turaka i balkanskih muslimana. Prema istraživanjima javnog mnjenja muslimani sa Balkana imaju najbližiji odnos prema Turskoj, i obrnuto, građani Turske veoma blagonaklono gledaju na muslimane balkanskih država (više nego na Arape). Štaviše, prema istraživanju Gallup Balkan Monitora većina građana država Zapadnog Balkana nema negativno mišljenje o Turskoj, odnosno izražavaju pretežno neutralan stav. Ovo je od posebnog značaja za Tursku, imajući u vidu kakvo je raspoloženje građana država EU prema ulasku Turske u uniju. Percepcija Turske je naročito pozitivna kod Bošnjaka i Albanaca (i iz Albanije i sa Kosova), ali i kod Makedonaca (zbog loših odnosa sa Grčkom), pošto Turska igra ulogu njihovog zaštitnika na međunarodnoj sceni. Izuzetak su Srbi iz Republike Srpske koji je smatraju za neprijateljsku državu.

Važan uspeh Turske predstavlja poboljšanje odnosa sa Srbijom, sa krajnjim ciljem da Ankara igra ulogu arbitra na Zapadnom Balkanu.

Ipak, značaj Turske za region u ovom trenutku neuporedivo je manji od značaja EU. Turska igra dosta važnu ulogu u privredi Federacije BiH, Albanije, Kosova i Makedonije Turska ima značajan udeo i u investicionom bilansu ovih zemalja (oko 4-15%) i u trgovini (oko 4-8%). Učestvovala je u realizaciji važnih projekata građevinskih sektora Albanije, Kosova i Makedonije u ukupnom iznosu od oko 2 milijarde američkih dolara. Ipak, pozicija Turske unutar privredama Srbije, Crne Gore, Hrvatske i Republike Srpske u BiH je slaba. U celini, turski ekonomski uticaj u regionu je slabiji nego uticaj Austrije ili čak Slovenije. U Turskoj postoji percepcija da je region Zapadnog Balkana suviše mali i da nije previše interesantan za ulaganje i trgovinu. Takođe, EU je mnogo značajnija zbog broja radnika sa Zapadnog Balkana na privremenom radu u njenim državama članicama, kao i zbog EU pomoći za razvoj i stipendija za studente iz regiona. Turska nema mogućnosti da promeni ovu situaciju zbog mnogo manjeg ekonomskog potencijala u odnosu na potencijal EU. Ipak, kada je reč o stipendiranju studenata sa Zapadnog Balkana, njih oko 2,000 se školuje u Turskoj, i to su uglavnom građani islamske veroispovesti. Osim toga, Turska je uspostavila nekoliko univerziteta i važnih srednjih škola u regionu. Sa druge strane, Albanci muslimani pretežno studiraju u Italiji i Grčkoj, a tek mali broj u Turskoj. Ovo isto važi i za Bošnjake, koji pretežno odlaze u Hrvatsku, Austriju, Nemačku.

Osim iz Makedonije i sa Kosova, u Tursku ne odlazi proporcionalno značajan broj turista iz zemalja Zapadnog Balkana. Što se tiče pomoći za razvoj, svake godine, prosečno 10-15% od ukupne turske pomoći ide Zapadnom Balkanu. Turska predstavlja za svaku od država (osim Albanije) jednog od važnih donatora (nalazi se između 8.-10. mesta po visini donacija, a udeo u pomoći je prosečno oko 3-4%). Ipak, ovaj oblik

Važnost Turske za region je najviše vidljiva u borbi protiv šverca heroina iz Afganistana, kao i unutar misija EU i NATO na Balkanu. Turska vojska takođe ima značajnu ulogu u obuci armija Bosne, Albanije i Makedonije. Ova država učestvovala je u gotovo svim misijama EU i NATO na Balkanu i time je jedna od bitnijih država za stabilizaciju Zapadnog Balkana (u ovom trenutku Turska daje 15% ljudstva u misiji Althea u Bosni, 7% u KFOR-u i oko 4% ljudstva u EULEX-u). Turska je čak 5 puta uspješnija u presecanju kanala šverca heroina iz Afganistana nego sve balkanske države zajedno. Takođe, ne može se zanemariti važna uloga Turske u sprečavanju rasta vehabizma kroz podršku verskim zajednicama i tradicionalnom, osmanskome islamu „glavnog toka“.

Turska želi da dokaže da je kredibilan partner Zapadu na Balkanu, kako bi imala dokaz da nije anti-Zapadna zemlja. Takođe, to joj može poslužiti i kao alibi za „probleme“ koje pravi, odnosno za povremeno ispoljavanje drugačijih stavova od Zapada u vezi sa Izraelom, Iranom i Rusijom. Mada postoje neslaganja Turske i EU povodom Balkana, ovo je ipak prostor preklapanja interesa Ankare i Brisela (naročito u stabilizaciji regiona kroz pristupanje u EU i NATO). Ova situacija može se promeniti u slučaju sprečavanja ili odlaganja procesa integracije Turske u EU. Ona ne može sprečiti proširenje EU na Zapadni Balkan, ali ga može usporiti u slučaju problema u odnosima država Zapadnog Balkana i EU. Sa druge strane, u slučaju krize u odnosima između Turske i EU, Zapadni Balkan može postati prvi prostor gde može doći do njihovog poboljšanja.

